

Špitál

Špitál, pocházející z latinského slova „hospitale“, byl původně dům pobožných, přespolních lidí, také dům pro chudé, neduživce a ubožáky; je to dnešní expresivní název pro nemocnici. Počátek spadá pravděpodobně do 11. století, kdy se vzedmula vlna poutnictví a kdy započal proces oddělování funkcí ubytoven pro poutníky (hospitium) a vlastních špitálů, pečujících v duchu křesťanského milosrdenství o chudé, nemocné, staré, sirotky a další sociálně oslabené lidi. Od 12. století se tomuto poslání věnovaly především křížovnické a rytířské řády, u nás v Čechách především řád německých rytířů a řád maltézkých rytířů, křížovníků s červenou hvězdou (založ. sv. Anežkou Českou 1233). V 17. století přišel řád milosrdných bratří a v 18. století tzv. „alžbětinky“, tj. ženský řád odvozující své jméno od svaté Alžběty Durynské.

K zásadnímu zvratu, co se týká organizace špitálů, došlo za vlády Marie Terezie (1740 – 1780) a hlavně jejího syna Josefa II. (1780 – 1790), kdy se panovníci začali zajímat o podrobné informace chudinské péče a nechali vzniknout tzv. „fundačním komisím“, které měly za úkol evidovat veškeré údaje o stavu tzv. nadací, které organizovaly a financovaly v rámci státní centralistické politiky špitální péči. Na venkově byla většinou patronem místní vrchnost spolupracující s církví. Každý špitál, v rámci své zakládající listiny, obsahoval zásadní body o tom, kdo, kdy a jak může být do špitálu přijat, jak se špitálníci mají chovat – včetně denního režimu a to jak letního, tak zimního, jak budou nakládat s majetkem a samozřejmě kdy mohou být vyloučeni, jak mohou být potrestáni apod. Je příznačné, že důraz se kladl zejména na část duchovní, kdy se špitálníci museli především modlit za zakladatele špitálu a pomoci mu k cestě do věčné nebeské blaženosti. Velký důraz se kladl na bohubilé chování, kdy se chovanci nesměli rouhat, propadat zášti, žárlivosti, nesměli se hádat apod. Pokud někdo porušil nařízení, mohl být potrestán a to např. tím, že nedostal jídlo nebo nesměl opustit svoje místo a pak samozřejmě, byl-li jeho prohřešek veliký, pak se souhlasem vrchnosti mohl být i propuštěn. Na fungování dohlíželi většinou muž a žena, tzv. Spitalmeister a jeho manželka, kteří se starali o údržbu, praní a jídlo. Ale v malých poměrech, jako je ten náš, si mnoho prací dělali špitálníci sami. Nad vším dohlížel místní farář, který kontroloval správnost dodržování církevních pravidel, morálky, slušného chování a velmi často i kontroloval účetnictví. Špitálníci většinou nosili něco jako uniformy (letní a zimní), což bylo velmi často chápáno jako společenská a sociální degradace. Byla to daň za střechu nad hlavou, zajištěné pravidelné jídlo a elementární pocit bezpečí. V Kostelci nosili muži tmavé kalhoty, modré vesty s řadou blýskavých knoflíků, bílé kabáty až po kolena, modré výložky u krku i na rukávech a placaté čepice. Ženy měly tmavé sukně, bílé jupky s výložkami a černé šátky.

Špitál v obci Kostelec nad Vltavou byl založen knížetem Janem ze Schwarzenberku zakládající listinou ke dni 1. 1. 1762. Začal se stavět už v r. 1758 a dokončen byl v r. 1761. První špitálníci se sem nastěhovali dne 19. 3. 1762. Prvotní investice na vybudování tohoto zařízení byla 15.000 zlatých, což vůbec nebylo na tu dobu málo. Na běžný roční provoz bylo potom vymezeno 6.000 zlatých. Špitál byl určen pro 9 lidí oběho pohlaví s tím, že 2 místa se většinou nechávala volná pro „nenadálé případy“. Vzhledem k malému počtu obývajících nebylo nutné mít zvláštního zřízence ani hospodyně. Původně se jídlo vařilo na faře a špitálníkům donášelo, časem si pravděpodobně vařili sami (jak o tom svědčí začernalý kout, kde mohla stát černá kuchyně) či objednávali jídlo z hospody. Ženská část obyvatel měla na starosti věci kolem úklidu, praní prádla, šití, draní peří apod., muži zase údržbářské práce, starost o teplo atd. Samozřejmě vše v rámci fyzických možností obyvatel. Jídlo, které dostávali mimo denní příděl od ostatních obyvatel se rozdělovalo mezi všechny a majetek, měl-li někdo nějaký, se stával majetkem špitálu pod správou orlické vrchnosti. Místní farář dbal na dodržování svátostí a modliteb jak povinných dle kalendáře římskokatolické církve, tak určených za blaho a štěstí vrchnosti, která se o špitálníky starala. Navíc měl na starosti účetní záležitosti a dohlížel na správné chování. Veškeré údaje předkládal dvěma úředníkům na zámku Orlicko a ti pak informovali knížete. Při závažných prohřešcích – kdy se např. jednalo o vyloučení člena špitálu či přijetí nového chovance – samozřejmě rozhodoval také právě vládnoucí pán.

Alkohol samozřejmě nepřipadal v úvahu a co se týká kouření, bylo dovoleno pouze na dvoře. Pokud někdo onemocněl, měl právo na bezplatné duchovní zaopatření a farář měl povinnost i zavolat lékaře. V případě smrti bylo samozřejmě vystrojiti pro nebožtíka pohřeb se zádušní mší.

Je evidentní, že kostelecký špitál existoval ještě před začátkem druhé světové války. Víme, že zde stávaly chlévy pro domácí zvířata, kurníky, kolna na dříví, hospodářské náčiní a také záchodová žumpa.

Původní barokní budova byla částečně rekonstruována v letech 2008 a 2009 a začalo zde vznikat malé obecní muzeum; aspoň to bylo rozhodnutí místního zastupitelstva. Probíhaly zde akce k počtí místního rodáka Dr. Čeňka Zírta. V r. 2011 se myšlenka mít stálé expozice a výstavní prostor znovu ujala a tak vzniklo Obecní muzeum Kostelce nad Vltavou.

